

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА – БЕОГРАД

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовао Комисију:

Комисију је именovalo Наставно-научно веће Филолошког факултета на седници од 30. новембра 2011. године.

2. Састав Комисије:

др Милош Ковачевић, редовни професор, Филолошки факултет – Београд

Ужа научна област: Српски језик

Датум избора у звање: 1. 9. 2005. године

др Тијана Ашић, ванредни професор, Филолошко-уметнички факултет – Крагујевац

Ужа научна област: Теоријске лингвистичке дисциплине

Датум избора у звање: 1. јул 2005. године

ментор: др Весна Половина, редовни професор, Филолошки факултет – Београд

Ужа научна област: Општа лингвистика

Датум избора у звање: 18. јун. 2001.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име и презиме	Славко (Живојин) Станојчић
Датум и место рођења	7. 10. 1976. године, Београд
Наслов магистарске тезе	Репрезентација и идентитет у прозном књижевном дискурсу (на делу Сл. Селенића 'Очеви и оци')
Датум и место одбране маг. тезе	17. 10. 2005. године, Београд
Научна област из које је стечено академско звање магистра наука	Филолошке науке (Општа лингвистика)

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Лексичко-семантичка анализа дискурса уџбеничких текстова

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мр Славка Станојчића са насловом *Лексичко-семантичка анализа дискурса уџбеничких текстова* обухвата 238 компјутерски штампаних страница, има апстракт на српском и енглеском језику, а њен интегрални део чини и приложени CD чији је садржај Appendix: Испитивани корпус уџбеничког дискурса – фреквенцијски попис лексема / морфосинтаксичких речи у форматима „Excel” и “Word” обима 470 страна формата А-4.

Дисертација је подељена је на следећа поглавља: 1. Увод – Циљ и корпус истраживања, теоретски и методолошки приступ проучавању језика уџбеничког дискурса (9-31); 2. Синтаксичка структура – медиј лексеме и њених значењских вредности у уџбеничком дискурсу (32–60); 3. Лексика и почетак пасуса / реченице (61–83); 4. Лексика у дефиницијама / парадефиницијама (84–106); 5. Елементи антонимије / синонимије; елементи метафоре / метонимије у формирању лексичко-семантичке физиономије дискурса (107–120); 6. Морфосинтаксичка структура уџбеничког дискурса и фреквенција функционалних (граматичких) речи (121–102); 6. Морфосинтаксичка структура уџбеничког дискурса и фреквенција функционалних (граматичких) речи (121–136); 7. Лексичка колокација и фреквенција лексичких (пунозначних) речи у уџбеничком дискурсу (137–151); 8. Методолошке претпоставке анализе потенцијала колокације и конкорданце лексичких (пунозначних) речи у типичном уџбеничком дискурсу – (могућни) модел анализе узорка (152–180); Закључак (180–188); Цитирана литература (189-192); Предметни регистар (193-220) и Appendix: Испитивани корпус уџбеничког дискурса – фреквенцијски попис лексема / морфосинтаксичких речи – извод од по 2 странице из пуног корпуса у формату „Word“ и „Excel“ (221-238).

У уводној глави *1. Увод – Циљ и корпус истраживања, теоретски и методолошки приступ проучавању језика уџбеничког дискурса* кандидат – уз општи преглед истраживања у домену функционалних језика (стилова), и оних категорија језика које, као битну карактеристику, имају употребу *дефиниције*, исказа чија је функција да „објасне значење одређених речи помоћу одређених других речи“, у свету и код нас – кандидат поставља и конкретне методе своје анализе језичког материјала изабраног корпуса. Оцењујући могућности што рационалнијег приступа иначе врло обимној језичкој материји, кандидат је оправдано изабрао ове методе анализе који се базирају принципу испитивања *узорка*, при чему му је тежиште да тумачењу односа лексике и контекста преваасходно у типу уџбеничког дискурса који се подводи под термин *дискурс дефиниције*. У исто тако рационалној мери, у делу уџбеничког дискурса који дефинише као *дискурс дидактичко-методичког апарата* (уз дефиницијски дискурс), аутор ће, како се даље из централних делова дисертације види – узети у обзир за анализу и *дискурс примера*. И то онда када, како кандидат истиче – „он може утицати (или својом одређеношћу, или својим амбигвитетом) на лакшу или тежу перцепцију дискурса дефиниције односно исказа који има особине блиске особинама дефиниције (стр. 14-15 дисертације)“. Истаћи ћемо да овакво кандидатово постављање принципа анализе задатог дискурса у централним поглављима дисертације, где своју методологију примењује у свестраној лингвистичкој анализи узорака типичног текста два основношколска предмета (из домена познавања природе и друштва и из домена наставе српског језика и књижевности) – резултира успешним стварањем *образаца приступа уџбеничком језику* који су реално у домену науке о језику. И то – науке о конкретном, српском језику. Уз то, кандидат је у потребној мери користио и резултате истраживања ученичког језика које пружа литература из домена других наука (педагошких, психолошких), оних које се баве насатавом у основној школи.

Квалитети овога приступа се јасно могу сагледати из целог централног дела рада, који чине све главе дисертације са њиховим поглављима – њих укупно осам, којима сигурно треба додати и закључно поглавље као врло успело уопштавање, апстракцију као битну тражену карактеристику сваке дисертације. Оне показују да је кандидат мр Славко Станојчић свој истраживачки задатак – сасвим основано и сасвим аргументовано –

схватио првенствено као систематску и строго лингвистичку дескрипцију типичног језичког материјала у задатим уџбеницима. Због тога, свако од поглавља овог кандидатовог рада има вредност поузданог приказа конкретног језичког израза који он истражује, и свака од глава овога рада заправо је и поуздана основа одређених (и присутних у дисертацији, али и евентуалних будућих) теоријсколингвистичких уопштавања законитости развоја оног сегмента књижевног језика који поставља основе језичког изражавања ученичке популације.

Кандидат је у овоме централном делу своје дисертације, датом филолошки прецизно у духу познатих традиција лингвистичких школа нашег научног домена, указао и на најважнију домаћу и страну литературу о питањима која се тичу дате материје, пре свега на ону која поставља теоријске основе лингвистичке анализе. С тим, наравно, што је бирао она принципска решења која су била у складу са материјом коју је узео да опише.

Тако он, природно, имајући у виду све језичке елементе, већ у глави 2. *Синтаксичка структура – медиј лексема и њених значењских вредности у уџбеничком дискурсу*, с пуно аргумената, међу којима је свакако један од првих – *примарност форме* језичког израза у комуникацији, даје темељиту анализу истраживане језичке материје у домену структуре реченице, констатујући несумњиво материјалом потврђену чињеницу да “њена структура, по правилу, мора бити прилагођена перцептивним могућностима ученичке популације, као и да се „у светлу ових претпоставки, основне карактеристике језика корпуса не могу... прегледати изван правила српске реченице, а тако прегледане показују одређене карактеристике, које су овде дате у поглављима битним за *синтаксичку структуру дискурса* намењеног ученицима првих разреда основне школе“ (стр. 32 дисертације). И целокупан даљи опис у овој глави – дат у шест поглавља – представља врло систематичан прилог опису језичких законитости уџбеничког дискурса, оних квалитета који се дефинишу као дужина реченице у перцепцији текста, место и значај глаголске и именске речи у дефиницији / парадефиницији, одн. исказу са функцијом дефиниције, као и феномена које лингвистика познаје као међустилски трансфер лексема и физиономију дефиниције (стр. 32-60 дисертације). Посебно је вредно кандидатово указивање у петом поглављу ове главе (2.2.5. *Коментар паралеле дата два дискурса*), које формулише *истост* (идентичност) неких дефиниција појмова у два типична језичка израза који припадају различитим контекстима (егзактном и хуманистичком), какву налази у употреби облика глагола из семантичке категорије *именовања*, тј. конкретно – глагола *називати*. Кандидат с разлогом констатује „да је оваква ситуација резултат и општијих особина књижевнојезичког израза наше језичке заједнице“, као и да „то... значи да се свака специфичност тематике не мора обавезно одражавати и на форми синтаксичких јединица које носе информацију, да структура језика сваке посебне језичке заједнице има своје универзалије.“ (стр. 58-60 дисертације).

У глави дисертације под насловом 3. *Лексика и почетак пасуса / реченице*, са солидним теоријским основама, и са њима одговарајућом изграђеном научном методологијом, мр Славко Станојчић разматра готово потпун семантичко-синтаксички систем организације *пасуса* у уџбеничком дискурсу, као и карактеристике *реченице* у пасусу. Четири поглавља овога дела дисертације – 3.1. *Текст и пасус*, 3.2.1. *Однос пунозначних и помоћних речи у реченици*, 3.2.2. *Везници, речце и физиономија дефиницијског дискурса*, 3.2.3. *Именске речи као термини у дефиницији / парадефиницији* и 3.2.4. *Коментар паралеле дата два дискурса (II)* – чине кохерентан опис (у школској наставној прагматици често неодређених) појмова који се подразумевају под терминима *текст* и *пасус*. Ту кандидат, с пуном аргументацијом (базираном и на добром познавању дате језичке грађе, и на доброј упућености у актуалну научно-стручну литературу) формулише и лингвистичке законитости које су релевантне за формирање тих дискурских

јединица. Мр Славко Станојчић у тумачењу дата два појма сматра да се „формирање односа пасуса (као типичног облика омеђеног дискурса) и реченице (као основне синтаксичке јединице) која учествује у његовом формирању“ врши и „уз употребу пунозначних речи, употребу формалних знакова везе реченица – везника, као и уз употребу анафорско-демонстративних категорија из појединих граматичких врста речи“, те да су то заправо елементи „у формирању кохезије одређеног текста, реализованог пре свега у дефиницијском дискурсу и дискурсу текста с природом вежбања уз дефиниције“ (стр. 63 дисертације). С тим у вези је и његово дефинисање односа пунозначних и помоћних речи, као и његово истицање важности *физиономије* дефиницијског дискурса за квалитет језика једног уџбеника (в. стр. 69-73 дисертације).

Глава 4. *Лексика у дефиницијама / парадефиницијама* са својих седам поглавља – апстракција је типичних узорака из двеју основношколских наставних области, области друштвено-природних предмета и области језичко-књижевних предмета. Као таква, она садржи анализу такозваних *описних дефиниција* у једној и у другој области, као и паралелу међу њима, уз идентификовање битних разлика. У оквирима њихових описа, констатовани су елементи хипонимије и синонимије (рецимо, поглавље 4.2.1. *Физиономија дефиниције: елементи описа, хипонимије и синонимије у дефиницији*). Такође, приказан је и систем употребе специфичне лексике у примерима уз дефиниције, одн. у дидактичко-методичком апарату уз њих. На јасан начин приказано је и усмеравање уџбеничког дискурса ка квалитету који мр Славко Станојчић дефинише речима „карактеристична информативна усмереност са изразитим когнитивним карактером“, за коју у (одговарајућој лингвистичкој) литератури налази да је речено: „његова карактеристика су уопштене реченице, чији је развијен облик и присуство (морфо)синтаксичких јединица које резултирају, осим из процеса конdezације и декомпозиције, и из процеса номинализације“ (стр. 100 дисертације). Са гледишта значаја који кандидат дефинише за дискурс основношколског уџбеника, сигурно је конструктиван прилог прагматици писања уџбеника, кандидатова констатација као што је: „Са гледишта физиономије дефиницијског дискурса текст свих ових примера је описног карактера. Термини (термински фраземи) ... као речи које покривају појмове стављени су у почетак пасуса и у почетак реченице, што – чини да се и овде може констатовати да је задовољен захтев да при писању уџбеника треба структуру текста која ће најлакше омогућити перцепцију битних појмова у дефиницији и олакшати перцепцију читаоцу – ученику којем је текст намењен (в. стр. 105-106).

Глава 5. *Елементи антонимије / синонимије; елементи метафоре / метонимије у формирању лексичко-семантичке физиономије дискурса* (107-120) *jednako iscrpno, i sa jednako preglednim sistemom, prikazuje bitne osobine* такозване контекстуалне синонимије, антонимије и хипонимије. И те елементе – како потврђује и увид у конкорданцу лексике, чије особине је констатовао и у посебном поглављу (8) – кандидат ставља у контекст појма *физиономије дискурса*. Наиме, кандидат управо истиче, рекли бисмо – типске примере констатујући, рецимо за употребу антонима у уџбеничком дискурсу, да се „у нижим разредима основне школе (па, углавном, и нешто касније) појаве не нијансирају, већ се целина појма представља на основу супротстављених (појмовних) представника или (појмовних) манифестација,“ као и да се „супротстављености исказују... правим и неправим (контекстуалним) антонимима“ (стр. 107-108 дисертације). То је случај и са другим елементима које ова глава садржи, са контекстуалним окружењем лексике која је у синонимијским метафорским и метонимијским односима. У многим смислу, кандидатова указивање на *нормалност* ових елемената и у *информативном дискурсу* (дакле – не само у дискурсу уметничке књижевности), а то је природа уџбеничког дискурса несумњиво може унапредити прагматику креирања уџбеника.

У систематском делу поглавља груписаних у три глава с насловима 6. *Морфосинтаксичка структура уџбеничког дискурса и фреквенција функционалних (граматичких) речи* (121-136), 7. *Лексичка колокација и фреквенција лексичких (пунозначних) речи у уџбеничком*

дискурсу (137-151) и 8. *Методолошке претпоставке анализе потенцијала колокације и конкорданце лексичких (пунозначних) речи у типичном уџбеничком дискурсу – (могући) модел анализе узорка* (152-180), као и у *Закључку* (181-188), кандидат, уз успешно класификовање и врло детаљну семантичку и контекстуалну анализу употребе лексике у испитиваној језичкој грађи, готово на свакој страници свога рада формулише и своје синтетизоване закључке, који наговештавају (па и дају у многим случају) солидно засноване закључке у домену анализе језичких феномена какве су познате у науци: морфосинтаксичке структуре дискурса чији су битни градитељски елементи *функционалне (граматичке речи)*, као затворена класа речи у односу на *пунозначне речи* као отворену класу речи, и феномени *колокације и конкорданце* лексичких јединица у дискурсу.

А и за стварање модела лингвистичке анализе, и за праксу писања уџбеника, свакако су значајна и кандидатова уопштавања какво је, на пример, његова – на познавању теоријских ставова савремене лингвистике (као што су ставови Дејвида Кристала у „Кембричкој енциклопедији језика“ и Џона Лајонса, у његовој „Семантици“) – констатација као што је она која каже да је „битан лингвистички показатељ компатибилности језичког израза са (стеченим и развијеним) способностима учесника у комуникацији, нарочито оног учесника који је адресат у тој комуникацији, несумњиво – категорија *функционалних (граматичких) речи* у сваком датом дискурсу“ јер су те „речи носиоци морфосинтаксичке структуре језика и овладавање њима сигуран је знак овладавања (сопственим) језиком у целини. Оне, наиме, као *затворена класа* речи, обезбеђују *граматичке* односе међу *речима отворених класа* и доприносе реализацији значења у реченици“ (стр. 121 дисертације). Овако целовитим схватањем *конкретне граматике* анализираниог дискурса, оне која укључује и *семантичке односе лексике и дискурса*, ослоњеном и на увид у фреквенцијске вредности посматраних категорија, кандидат је сигурно реализовао задатке које је себи поставио започињући рад и у потпунијој мери обрадио тему која је досад имала углавном парцијалне обраде.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Кандидат је, са врло исцрпном научном аргументацијом, уз ослањање на актуални научни апарат и прецизно, у свим поглављима, анализирао структурне везе лексике и дискурских јединица у типичним узорцима изабраног језичког корпуса. У тим, рекли бисмо, формално-структурним оквирима, који су, по нашем схватању, први елеменат у језичкој перцепцији, он је приказао битне типове уџбеничког дискурса. У њима је приказао и типичне синтаксичке јединице – реченице различитих форми, простих и сложених, и у тим оквирима употребу морфосинтаксичких конституената реченице као што су функционалне (граматичке) речи у категоријама заменица, везника, затим глаголски облици у формирању дијалошког текста уџбеника и употреба глаголских именица. За анализу дискурса уџбеника посебно, као једног од основних средстава наставе, кандидат је понудио и применљиве моделе посматрања номинализације (и декомпозиције), која је одлика савременог језичког израза уопште, па и посебно – језика уџбеника. У прагматици израде уџбеника, чији је језички израз у оквирима тзв. специјалних функционалних стилова језичког стандарда, оних који функционишу као „инструмент интелектуализованих, а, по тематици, релативно уопштених и апстрактних домена језичке употребе“ (стр. 100 дисертације) предложени модел анализе дискурса имаће корисну примену.

Све категорије омеђеног дискурса чији су узорци анализирани дате су прегледно, што је сигурно врло битно за сваки опис у лингвистичким наукама, и омогућују прецизну, научно строго основану даљу анализу, па и уопштавања високог степена у евентуалним каснијим испитивањима. Посебно ћемо истаћи да се кандидатов приступ испитиваној материји креће у нивоу и правог граматичарског приступа. И то таквог граматичарског приступа који је заснован на солидном познавању општелингвистичке методологије и исто тако добром знању конкретне језичке материје. Једнаких је врло добрих лингвистичких квалитета и кандидатова синтеза дата у његовим закључним разматрањима (стр. 181-188 дисертације).

Кандидат је и у класификовању грађе, и у анализи показао своје врло развијене способности, што чини једну од битних страна правога научног приступа свакој материји, па, природно, и приступа језичкој материји једног објективним границама омеђеног корпуса, какав је овај који је предмет његове дисертације. Резултати кандидатовог истраживања научно су основани, са поузданом су језичком грађом и снабдевени актуалним научним апаратом. Са тим квалитетима, дисертација је од посебног је значаја за научно засновану прагматику писања стандардних уџбеника и – сигурно се ни у будућим активностима у томе домену неће моћи заобићи.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. *Теоријско – прагматичке претпоставке модификовања појма дискурс*, Наслеђе 13, Часопис за књижевност, језик, уметност и културу, Година VI, Број 13 / 2009, Udk 81' 42; 821. 163. 41. 08 Селенић С.Стр.171 – 177, ISSN 1820 – 1768 = Наслеђе (Крагујевац), COBISS.SR – ID 115085068.
2. *Значење именских лексема и значење дискурса*, „Савремена проучавања језика и књижевности, Зборник радова са I научног скупа младих филолога, Књ. I, Филум, Крагујевац, 2009, стр. 285-294.
3. *Типични пример стварања језичког идентитета*, II научни скуп младих филолога Србије, Зборник радова, Крагујевац, 6. III 2010, стр. 1-11.
4. *О приступу дискурсу прозног дела* [UDC 821.163.41 Selenic S. 7] 08 821.163.41-95, Зборник Матице српске за књижевност и језик, ISSN 0543-1220 / UDK 82 (05) LIV, 2, Нови Сад, 2006, 155 – 160.
5. *Презентација рецепције нематерњег језика у дискурсу романа*, Међународни научни скуп «Српски језик, књижевност и уметност», Зборник радова, Крагујевац, 31. X – 1. XI 2006, 369-375.

6. *Интеррелација језичких нивоа – синтакса : грађење речи*, III научни скуп младих филолога Србије, “Савремена проучавања језика и књижевности“, Зборник радова, Крагујевац, 12. III 2011, стр. 1-5.

VII ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Из овога што смо рекли може закључити да је мр Славко Станојчић својом докторском дисертацијом дао оригиналан опис уџбеничког дискурса који је предмет његовог истраживања, презентован на типичним узорцима али и проверен егзактним фреквенцијским пописом језичког материјала као интегралним делом дисертације. Тиме је унапредио научна сазнања о природи уџбеничког текста уопште и дао бар један број нових перспектива и могућности прагматици писања текстова у домену ове литературе.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Из свега што смо рекли, можемо закључити да је мр Славко Станојчић у својој докторској дисертацији класификовао довољан и сигуран језички материјал, дефинисао је неколико научно прихватљивих модела анализе појединих дискурских јединица у конкретном задатом обимном корпусу, те је тиме и унапредио научна сазнања у области текстлингвистике српског језика. Кандидат је својом дисертацијом пружио и нове могућности развоја и примењеним дисциплинама, пре свега – прагматици писања уџбеника (различитих наставних предмета) на српском језику.

IX ПРЕДЛОГ

С обзиром на све горе речено, ми, са пуном увереношћу, предлагемо Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да докторску дисертацију мр Славка Станојчића, са насловом *Лексичко-семантичка анализа дискурса уџбеничких текстова* – прихвати као успешно урађену и позове кандидата на усмену одбрану.

Комисија:

др Весна Половина, редовни професор

др Милош Ковачевић, редовни професор

др Тијана Ашић, ванредни професор